

множення вже наявних абсурдних форм. Тобто процес творчості може відбуватися без обов'язкового етапу дезабсурдизації, коли когнітивний процес лишається в межах оперування абсурдом. Але категорично стверджувати так, вочевидь, буде некоректно, оскільки для процесу множення абсурду мають бути підготовлені відповідні психічні умови – окремі знаки. Їхнє попереднє продукування зазвичай займає значно більше часу, ніж власне акт творчості. Дезабсурдизація і наступна абсурдизація психічних одиниць тривають до того часу, поки не виробляються такі знаки (абсурдні психічні форми), які дозволяють суб'єкту зробити якісний когнітивний стрибок – поєднати певні абсурдні форми у нову, яка не може бути досягнута тривіальною дезабсурдизацією. Цей процес можна назвати інсайтом. Зауважуємо, що його природа принципово інша, ніж у тварин, які рефлекторно «впізнають» правильну відповідь у змінених природних умовах. Натомість людина приходить до інсайту (творчого продукту в істинному його розумінні) в процесі тривалих трансформацій знакової системи, коли її конфігурація стає такою, що дозволяє суб'єкту редукувати дезабсурдизацію.

Література

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир : Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
2. Кульчицкая Е. И. Сирень одаренности в саду творчества / Кульчицкая Елена Ипполитовна, Моляко Валентин Алексеевич. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 316 с.
3. Мазяр О. В. Знак у сигнальній системі людини / О. В. Мазяр // Теорія і практика сучасної психології. – 2018. – № 5. – С. 22-26.
4. Мазяр О. В. Творчість у психотерапевтичному вимірі / О. В. Мазяр // Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К. : Видавництво «Фенікс», 2018. – Т. XII. – Психологія творчості. – Випуск 24. – С. 128-135.
5. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены) / Моляко В. А. – К. : Освіта. України, 2007. – 388 с.
6. Портницька Н. Ф. Стратегіальні тенденції розвитку наслідування дошкільників // Актуальні проблеми психології : Проблеми психології творчості та обдарованості : Збірник наукових праць / За ред. В. О. Моляко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – Т. 12. – Вип. 2. – С. 206-211.
7. Савенков А. И. Психология детской одаренности : учеб. пособ. / Савенков Александр Ильич. – М. : Генезис, 2010. – 440 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Мартинюк Вікторія Юрївна
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир.
науковий керівник – канд. Філол. наук,
доц. каф. Марчук Катерина Анатоліївна

Життя в динамічному, безперервно мінливому світі ставить сучасну людину не тільки перед необхідністю адаптуватися до нових умов життя, але й активно, творчо пізнавати навколишню дійсність, впевнено діяти в непередбачуваних ситуаціях. Щоб долати труднощі, знаходити інноваційні шляхи вирішення проблем, бути успішною, людина повинна активізувати свій творчий потенціал, зокрема креативність. Креативність як творча здібність

виступає потужним фактором розвитку особистості, визначає її готовність до нестандартного мислення й поведінки. Творча обдарованість стає запорукою економічного процвітання й засобом національного престижу. Тому перед практичною освітою постає завдання виховання креативної особистості, здатної до творчої діяльності в різних сферах життя.

Проблема творчості широко розробляється у вітчизняній психології. Зараз дослідники ведуть пошук інтегративного показника, що характеризує творчу особистість. Він може визначатися як деяке поєднання інтелектуальних та мотиваційних факторів, або ж розглядатися як неперервна єдність процесуальних й особистісних компонентів мислення, зокрема творчого мислення.

Першими над розробкою проблеми креативності почали працювати американські психологи Дж. Гілфорд, П. Торренс, Дж. Рензулі, Р. Стернберг, Ф. Баррон. У вітчизняній психології вагомий внесок в дослідження даної проблеми було зроблено працями О.М. Матюшкіна, Я.О. Пономарьова, Д.Б. Богоявленської, Є.П. Іл'їна, В.М. Дружиніна, О.Л. Яковлевої, В.О. Маляко. Незважаючи на те, що вже проведена велика кількість досліджень в галузі психології креативності, проте й досі не вироблено цілісної концепції, не розв'язані питання, що стосуються джерел та детермінантів творчості, взаємозв'язку особливостей особистості й творчості. Одне з центральних питань – питання про можливість навчання й розвитку креативності, тобто формування творчих вмінь, творчого мислення, творчого стилю діяльності й досі залишається дискусійним.

Теоретичний аналіз проблеми дозволяє говорити про те, що творчий потенціал властивий кожній дитині і дає можливість визначити шляхи його розвитку. Творчість може виявлятися в будь-якій діяльності – науковій, викладацькій, спортивній, у побуті, торгівлі, кулінарії, тому вона розглядається не як якийсь особливий вид діяльності, а як специфічний стиль діяльності. Більше того, на думку ряду дослідників, креативність – це не єдиний фактор, а сукупність різних здібностей, кожна з яких може бути представлена різною мірою у тієї чи іншої людини. Мова йде про те, що в одному виді діяльності людина може проявляти надзвичайні творчі можливості, а в іншому – виявитися зовсім нетворчою, що легко пояснити відсутністю здібностей до цієї діяльності.

У наш час більшість дослідників визначають чотири основні показники креативності за допомогою тесту П. Торренса: швидкість, гнучкість, оригінальність та розробленість. У ряді вітчизняних та зарубіжних досліджень відзначається, що між цими характеристиками наявні досить тісні зв'язки. Але привертає увагу той факт, що в дослідженні М.С. Єгорової жоден показник креативності не був стабільним на віковому проміжку від 6 до 10 років. На думку автора, це свідчить про чутливість креативності до зовнішніх впливів (особливо навчання й виховання) [1]. Таку тенденцію відзначають й інші автори та вказують на важливість розвитку креативності у дитячому віці.

Дослідженнями ряду психологів доведено, що продуктивному творчому мисленню сприяє оволодіння спеціальними способами, до яких належать: виділення протилежних властивостей, пошук аналогій, асоціювання понять, ставлення запитань, переформулювання, генерування ідей, зміна альтернативи, комбінування та інші. З точки зору дослідників творчості, креативність формується тоді, коли немає зразка, що чітко регламентує поведінку дитини, але є позитивний приклад творчої особистості в родині або найближчому оточенні й створюються умови для її наслідування, оскільки творча поведінка підкріплюється різними виховними засобами. Так, В.М. Дружинін вважає, що розвиток креативності відбувається за наступним механізмом: на основі загальної обдарованості під впливом мікросередовища і наслідування формується система мотивів та особистісних властивостей (незалежність, мотивація самоактуалізація, нонконформізм) і загальна обдарованість перетворюється в актуальну креативність [1].

За даними О.Л. Солдатової, включення в систему освіти формування деяких способів креативної поведінки й самовираження, моделювання творчих дій, опанування технологій

творчої діяльності демонструє суттєвий зріст креативності, а також появу і підсилення таких креативних якостей особистості, як незалежність, відкритість новому досвіду, чутливість до проблем, високу потребу в творчості [1]. Тому проблема навчання креативній поведінці надзвичайно актуальна для сучасної системи освіти.

Як свідчить досвід роботи з обдарованими дітьми, вони потребують особливих умов навчання і особливого підходу з боку вчителя. Щоб мати можливість творити й навчатись творчості у всіх видах діяльності, необхідно подбати про відповідні засоби навчання, прийоми та методи, що дозволяють здійснювати таке навчання найефективнішим чином.

Перші методи розвитку креативного мислення були розроблені Дж. Гілфордом, П. Торренсом, Р. Крачфілдом, Де Боно і отримали широке застосування в шкільній практиці. У вітчизняній психології і педагогіці розроблені і застосовуються різні програми та методи розвитку креативності (В.М. Дружинін, Н.В. Хазратова, В.О. Моляко). В останні роки стали помітними спроби віднайти методи й прийоми активізації творчого пошуку. Серед нових методів стимулювання творчості найбільшу увагу привертають методи синектики, метод «брейн стормінгу» (штурму мозку), «ТРИЗ» (способи розв'язання винахідницьких задач), морфологічного аналізу, конференція ідей, гірлянди асоціацій. Одним із ефективних шляхів розвитку дивергентного мислення й когнітивного стилю є різні форми інтелектуальних тренінгів. Розроблені програми, які направлені на розвиток особистісних компонентів творчості.

Відомий український психолог В.О. Моляко вважає, що в питанні про розвиток креативності не може йтися про алгоритми, якісь стандартні прийоми, способи й методи, а в першу чергу – потрібно формувати стратегію. Під стратегією він розуміє системне утворення, в яке входять установки на виконання певним чином спрямованого пошуку та уміння розв'язувати конкретні завдання (тактики) [2]. В.О. Моляко пропонує авторську систему, яка водночас має діагностичну й тренувальну спрямованість – КАРУС (аббревіатура від слів Комбінування – Аналогізування – Реконструювання – Універсальний підхід – Ситуативна поведінка / спроби розв'язувати завдання як заманеться).

Відомо, що можна бути творчою людиною, але не досягнути високих результатів у творчості. Для реалізації креативності необхідно мати сильні особистісні якості, внутрішню витримку та сприятливі соціальні умови. Важливу роль відіграють також мотивація досягнення, наявність знань, які дозволяють оцінити ефективність різних варіантів рішень, і відповідні ціннісні орієнтації, які дають можливість реалізувати творчий задум. Для трансформації дитячої творчості в дорослу, завданням якої є створення принципово нового значимого для суспільства продукту, дитина повинна набути якостей, які дозволяють їй подолати супротив суспільства. Таким чином, провідну роль в детермінації творчої поведінки відіграють мотивація, ціннісні орієнтації та особистісні риси.

Отже, теоретичний аналіз проблеми свідчить про те, що в останні роки більш помітними стали спроби віднайти шляхи стимулювання творчого потенціалу особистості. З'ясовані чинники впливу на розвиток креативності, серед яких основну роль посідає родина та школа. На можливість реалізації творчого потенціалу значний вплив чинять особистісні якості, такі як працелюбство, воля, наполегливість, прагнення реалізувати задумане. Розроблені нові програми, методи та прийоми розвитку творчих здібностей. Це потребує створення особливих умов та особливого підходу до дітей у процесі навчання й виховання і, перш за все, підготовки креативного вчителя, який зміг би і бажав би навчати креативних учнів.

Література

1. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2009. – 448 с.
2. Моляко В.О. Чи можна навчити творчості // Обдарована дитина. – 1998. – №2. – С. 3

3. Психология одаренности детей и подростков / Под ред. Н.С. Лейтеса. – М.: Академия, 1996. – 416 с.

ОДИН ІЗ СЕКРЕТІВ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

Марчук Катерина Анатоліївна
канд. філол. наук,
доцент кафедри психології розвитку та
консультування
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
м. Житомир.

Творчість та біографія Григора Тютюнника системно та спорадично знаходять своє відображення у працях українських літературознавців О. Неживого, Н. Зборовської, П. Засенка, Р. Мовчан, В. Даниленка, А. Шевченка, В. Агеєвої, І. Дзюби, І. Захарчука, В. Шевчука, Л. Мороз, О. Сизоненка, Л. Тарнашинської, В. Марка, Г. Клочека та ін. Однак і досі залишається відкритим питання формування Григора Тютюнника як творчої особистості, актуальними і нерозгаданими – секрети його літературної обдарованості. У пропонованій науковій розвідці означено вплив референтного оточення на формування літературної обдарованості письменника, серед якого якісно вирізняється його старший брат – теж відомий письменник – Григорій Тютюнник.

Численні дослідження життєпису Григора Тютюнника переконливо свідчать про факт наявності у нього загальної обдарованості, яка знайшла вираження у гострій пам'яті, чіпкій увазі, розвинутій уяві, а ще потужній цілеспрямованості та наполегливості, навіть упертості, працелюбності та постійній роботі над собою. Петро Засенко у передмові до книги творів письменника дає йому таку характеристику: «Мав феноменальну пам'ять, особливо зорову. Після вечора, проведеного в товаристві, міг відтворити у словах і жестах детальний портрет і поведінку кожного з присутніх. При цьому в зібраннях і сам брав найактивнішу участь. Вражало – передаючи пізніше кимось мовлену фразу чи слово, в пам'яті беріг точний вираз очей того, хто говорив, його позу, міміку. Володіючи таким вродженим артистизмом, «грав» своїх майбутніх героїв, перевтілювався в них, перевіряв на людях усе, що лягало на папір чи мало лягти» [1, с. 3]. Таким чином витворилася особлива, не схожа ні з чиею манера роботи над твором: «Новели й оповідання й справді народжувалися в Тютюнника по-особливому: спочатку виникали в уяві чи, радше, у спогляданні реалій життя, а потім «програвалися» на слух на людях – як правило, в ролях, майстерно, артистично. Так подати слухачам ту чи іншу житейську історію, ситуацію, характер міг лише Григір Тютюнник – артистичний, мембранно-чутливий на читацьку реакцію» [2, с. 12].

Однак, поряд із загальною обдарованістю у формуванні спеціальної – літературної обдарованості, важливу роль відіграла наявність сприятливого соціального середовища. Тут варто зазначити, що найважливішою постаттю у формуванні Григора Тютюнника як особистості та становленні його як письменника відіграв, безперечно, його старший на одинадцять років брат по батькові – Григорій Тютюнник – теж письменник, автор відомого роману «Вир». Брати Тютюнники по-справжньому познайомились у той час, коли обидва вже мали за плечима чималий життєвий досвід. Проте досвід письменницький у них був рівний. У час, коли брати почали активно спілкуватися, Григорій уже мав за плечима